

Tanker om empirisk etikk- etter en konferanse i medisinsk etikk

Av Morten Magelssen

Under den internasjonale EACME-konferansen i medisinsk etikk nylig var jeg førstereisgutt. Europeiske forskere satte hverandre stevne og oppdaterte kollegene på sine forskningsfunn. Årets tema var empirisk etikk, og jeg deler her noen refleksjoner om denne innfallsvinkelen til etikk.

Empirisk etikk

Fram til 1950-tallet var medisinsk etikk noe filosofer og moralteologer bedrev. Medisinsk etikk var anvendelse av abstrakte etiske teorier på medisinske problemstillinger, som abort og eutanasi. Etter dette har faget ekspandert voldsomt, både i omfang (til det omfattende feltet "bioetikk") og i antall forskere og bredden i deres fagbakgrunn. Leger, sykepleiere, andre helsearbeidere, men også sosiologer, antropologer og andre vil ha et ord med i laget, og det fremste forskningsparadigmet er nå empirisk etikk, nettopp overskrift for Oslo-konferansen.

Empirisk etikk strever fortsatt med sin selvforståelse. Generelt kan vi si at det er en tilnærming til medisinsk-etiske spørsmål som tar empirien spesielt på alvor, og undersøker denne med et bredt utvalg kvantitative og særlig kvalitative forskningsmetodikker.

Etikkforskning til pasientenes beste

Én som har en klar oppfatning av hva empirisk etikk bør være, er Reidun Førde, professor ved Universitetet i Oslo. Å drive med medisinsk etikk, hevder hun, er kun meningsfullt hvis det til sist bedrer vår kliniske praksis som helsearbeidere og kommer pasientene til gode. Empirisk forskning kaster lys over sider ved medisinsk praksis som bør forbedres. Det kan være forskning med deltakende observasjon i sykehjem som viser utbredt og problematisk bruk av tvang overfor demente; analyse av onkologers konsultasjoner som viser at de bare overfor halvparten av aktuelle pasienter diskuterer muligheten for å begrense livsforlengende behandling; spørreskjemaundersøkelser som avdekker at selv om leger avviser at de prioriterer pasienter i intensivmedisinen, så foregår prioritering likevel, på subtile måter; intervjustudier som belyser erfaringene med sykehusenes kliniske etikk-komiteer. Denne typen forskning legger altså et empirisk grunnlag for refleksjon over praksis. Hva er det vi faktisk gjør? Og er det i tråd med våre idealer? Er klinisk praksis slik vi synes den bør være?

EACME: The European Association of Centres of Medical Ethics.

EACME 2010, Oslo, 16.-18. september. Tema:

Empirisk etikk

Morten Magelssen er lege og arbeider med et doktorgradsprosjekt i medisinsk etikk, om beslutninger ved livets slutt sett i lys av moderne etisk naturrettsteori. Medlem av NKLFs etikkutvalg.

Jeg vil trekke fram tre eksempler på slik vellykket og interessant forskning som ble presentert på EACME-konferansen. Først, tyske palliativmedisinere bedriver ofte behandlingsbegrensning, men det slående er at 24% medga å begrense livsforlengende behandling med den intensjon å forkorte livet, noe som innen tradisjonell medisinsk etikk vil regnes som ytterst problematisk. Derneft, en norsk studie som så på hvilke saker som blir tilmeldt de kliniske etikk-komiteene kunne peke på områder der klinisk praksis bør forbedres: eksempelvis, legers kommunikasjon med pasienter og pårørende om beslutninger ved livets slutt. Til slutt, en sveitsisk intervjubasert studie så på hvordan kvinner som vurderer prenatal diagnostikk overveier – de resonnerer i liten grad ut fra etiske regler, men vurderer særlig hvordan de forskjellige handlingsalternativene er forenlige med det bildet de har av seg selv, og den personen de ønsker å være.

Hva med klassisk medisinsk etikk?

Hvorfor har empirisk etikk blitt "in" og dels fortrent klassisk medisinsk etikk? Det er mange og interessante grunner. Den fremste er nevnt: Behovet for kunnskap om hvordan etiske spørsmål håndteres i klinisk praksis, som en forutsetning for kritikk og forbedring av praksis. Men det er også grunner som springer ut av forskningsmiljøenes egeninteresse: Forskning er i dag mer og mer avhengig av eksternt finansiering. Det er enklest å få bevilgninger til prosjekter som er håndfaste og der den potensielle nytten – forbedring av praksis – er tydelig. Empirisk medisinsk forskning har vært en stor suksess, og kravet om å kunne framlegge empiriske data for å bli tatt alvorlig har spredd seg også til fagfeltet medisinsk etikk. Dette på tross av at kravet om empiri er urimelig og malplassert i mange medisinsk-etiske spørsmål. Empiriske undersøkelser av praksis kan være enklere å utføre og få publisert enn teoritunge forskningsarbeider. For en forsker er det mer komfortabelt å være deskriptiv enn normativ: Det er opplagt enklere å beskrive hva vi gjør i dag enn å argumentere for hva vi bør gjøre. Det normative er

vanskeligere, det er omstridt og betent. Det er en utbredt oppfatning at feltet på det nærmeste er uttømt for en forsker på jakt etter flere publikasjonspoeng. Det blir derfor mindre og mindre plass – og penger – til å forske på normative medisinsk-etiske spørsmål, for eksempel fra kristen synsvinkel.

En betydelig fare når empirisk, deskriptiv etikk slik fortrenger normativ, ”klassisk medisinsk etikk” er derfor at forskerens egne normative vurderinger forblir, men som skjulte og uuttalte. Den belgiske sykehuspresten og medisinsk-etikeren Bert Vanderhaegen viste hvordan dette kan skje. Han mener empirisk etikk – og måten forskningsresultatene ble fremstilt på – var sterkt medvirkende til at det belgiske parlamentet vedtok loven som tillater eutanasi i 2002. Forskere med en ideologisk agenda konstruerte empiriske studier for å bevise at leger allerede utførte eutanasi selv om det var ulovlig. Politikerne var ikke sene om å plukke opp stafettpippen: Våre leger mener at eutanasi iblant er det rette; det er på høy tid å få det som allerede er praksis inn i regulerte former. Slik ble loven et faktum.

Empirisk etikk fokus på spørreundersøkelser kan være betenkelig og lede til en usunn relativisme. I et velfungerende samfunn bør prioriteringer og beslutninger tas på bakgrunn av argumenter. Men spørreundersøkelser etterspør ikke begrunnelser, men respondentenes følelser eller mer eller mindre begrunnede preferanser. Det er farlig hvis dette så blir tillagt stor betydning i samfunnets beslutningsprosesser.

Etikkforskning i statens tjeneste?

Den sveitsiske professoren Stella Reiter-Theil påpekte at empirisk etikkforskning kan springe ut av misnøye med en gitt medisinsk praksis. Gitt menneskers og sykehusystemers feilbarlighet vil det så være en smal sak for forskningsstudier å påvise at dagens praksis ikke er optimal. Dette leder naturlig til et krav om mer ressurser til feltet, og mer gjennomregulering og prosedyrer. Det er fristende for meg å postulere at empirisk etikk-paradigmet synes å passe som hånd i hanske for den moderne ateistiske staten som vil skape et gjennomregulert idealsamfunn.

Dermed er det grunn til et nyansert syn på den empiriske trenden i medisinsk etikk. På den ene siden fortreges de livsviktige normative spørsmålene; ”hvordan skal vi leve?”-spørsmål i forskjellige varianter, og følgelig også de kristendom-inspirerte svarene. På den andre siden kan empirisk etikk på sitt beste påvise vår tids medisinske moralske blindsoner – uberettiget makt- og tvangsbruk, for eksempel – og lede til bedre medisinske praktiser av mer reflekterte helsearbeidere.

im

Nina Karin Monsen - inn i virkeligheten...

Filosof Nina Karin Monsen har vist seg fram som motstrøms, markert og modig og som en varm tilhenger av det tradisjonelle ekteskapet. Hun har valgt å gå rettens vei for å kjempe mot den nye ekteskapsloven, som hun mener er en omformulering av hele ekteskapet. Nå har hun utgitt boka: Inn i virkeligheten - fra humanetikk til kristen tro.

Av Tove Ingjerd Grønland

Boka er et levende uttrykk for en tenkers og søkende sjels vei inn i et bekjennende gudsliv. Utgangspunktet hennes fra barnsben er at Gud ikke eksisterer og at prester er onde. Filosofen fremstiller sin barndom som et humanetisk fengsel. Eksistensielle spørsmål ble ikke reist, da de var ansett som allerede besvart i humanetikken. Hun hevder i boka at ”i en humanistisk familie blir tankevaner langt mer dogmatisert enn i en kristen familie”. Nina Karin Monsen forteller hvordan hun formelig har lest seg fra å være humanetiker til å ha blitt en kristen. Hun fyrer løs mot humanetikken, som hun framstiller som triviell, stivnet og trøtt. Inter Medicos har gjort et mailintervju med filosofen.

Mennesker er i behov av den kristne troen

Hva er budskapet i boka?

- Temaet er at vår virkelighetsforståelse er svak og ubehjelpelig uten den kristne tenkningen og troen. Uten den lever vi som personer i en avstand som svekker oss.

Du var tidligere humanetiker. Hva fikk deg til å tenke nytt rundt eksistensielle spørsmål?

- Alle mennesker må forholde seg til sin egen eksistens, uansett tro og livsanskuelse. Her er ingenting nytt. Det nye er at jeg ikke lenger vil privatisere min tro og gjemme den i et skap.

Hvordan er din livsanskuelse annerledes nå enn da du var humanetiker?

- Ikke annerledes, bare mer avklart. Jeg ser at mitt personbegrep, se mine bøker, spesielt: Det elskende menneske, person og etikk, og: Det innerste valget, språk – tanke – mening, er Jesus, og omvendt, Jesus er personen. Det er i det personlige liv og i de nære relasjoner at man kan uttrykke sin tro og følge Jesus. Når mennesker opptrer upersonlig eller apersonlig, kan de ikke lenger være kristne.

Meldt deg inn i noe kirkesamfunn?

- Nei, jeg venter på et kirkesamfunn som våger å ta et oppgjør med staten, spesielt den nye familielovgivningen, og gå imot barnemarkedet. Jeg venter altså på at kirkesamfunnet skal slutte med å gjemme bort kristendommen og kun forsyne mennesker med seremonier.

Alle mennesker tenker kristent

Du sier at du har lest deg inn i kristen tro. Hva har du lest, som har ført deg dit?

- Jeg mener at alle mennesker tenker kristent og tror på Gud og Jesus, om de våger å slippe til sannheter fra den personlige troen og eksistensen. Men fordi de kristne er så langt unna med sin virkelighetsforståelse, blir mange ikke oppmerksomme på kildene til sitt personlige engasjement.

Du skildrer din barndom i en humanetisk familie som full av hverdager, der ingenting var hellig. Hva er annerledes med å ha blitt en kristen?